

Лекція 9. Китайська цивілізація

План

1. Світоглядні засади Китайсько-Далекосхідного цивілізаційного світу.
2. Занепад Китаю в XIX столітті
3. Відродження Китаю в середині XX – на початку XXI століття.

1. Світоглядні засади Китайсько-Далекосхідного цивілізаційного світу

Китайсько-Далекосхідний цивілізаційний світ зародився на плодючих долинах нижньої течії китайських рік Хуанхе та Янцзи. Це «цивілізаційне ядро» згодом почало здійснювати різноплановий вплив на сусідні території і країни. Серед засадничих релігійно-філософських та етичних вчень особливу роль у цьому процесі відіграли **конфуціанство**, **даосизм**, а з початку нової ери, – китайська версія північного **буддизму махаяни**. Тисячолітній творчий синтез цих та інших традиційних вчень створив світогляд, морально-етичні імперативи, такі, що не мають рівноцінних аналогів у «західному світі».

Основні характерні риси Китайсько-Далекосхідного цивілізаційного світу, які заклали «**синергетичний ефект**», сприяли формуванню своєрідного **габітусу** далекосхідного соціуму у довгостроковому вимірі. Серед цих рис такі:

1). **Культура мислення** на Далекому Сході характеризується як діалектична, циклічна, холістична, світогляд реляційного спрямування, орієнтація на синтетичне, а не на аналітичне, диференційоване сприйняття світу;

2). Усталена за тисячоліття у населення **уява про власне суспільство**, соціум, державу, культуру, цивілізацію в цілому як серединну імперію, піднебесну, центр світу у протигагу до інших, якщо не варварських, то другорядних, менше розвинутих народів, своєрідний «**світогляд центру**»;

3). **Політична спрямованість традиційної філософії** на задоволення потреб державотворення, побудови ефективної системи управління, формування стратегічних орієнтирів на перспективу;

4). Повага до держави, влади, правителів, права, намагання дотримання існуючих нормативів та суспільного порядку, **лояльність до колективних цінностей** будь-якого порядку;

5). У Китаї та країнах-сусідах **людина із її здібностями була поставлена на одну сходинку із діючими силами природи** – Небом і Землею, на протигагу від Заходу із його орієнтацією на волю Творця;

6). Конфуціанці та постконфуціанці наполягають на визнанні за найвищу цінність не егалітаризм, рівність, а **ієрархію, підпорядкування молодших старшим**, відносини типу «патрон – клієнт»;

7). **Особистість** у конфуціанстві **виступає підпорядкованою суспільній системі** і виходить у своїй практичній поведінці не із своїх власних потреб і уподобань, а із соціальних вимог і обов'язків;

8). У конфуціанському та постконфуціанському суспільстві **головна увага приділяється не індивідуумам як таким, а відносинам між ними**. Роль індивідуальності тісно пов'язана з поняттям колективної особистості, де індивідуальність формується через членство у конкретній соціальній групі;

9). **Орієнтація на колективістські, традиційні, сімейні цінності**, повага до старших членів сім'ї, авторитет старійшин; - пріоритет обов'язків та зобов'язань особистості на Сході, верховенство етики та моралі на протигагу

пріоритету права на Заході. Це призводить до солідаризації східних суспільств і «атомізації» західних;

10). Наявність багатовікової традиції сумлінної праці та **повага до праці і її результатів**, незалежно від об'єкту застосування здібностей людини.

11). Традиційно **високий авторитет освіти, вчителя, мислителя, педагога**;

12). Наявність **багатовікового «соціального ліфту»**, коли людина завдяки рівню освіти і конкурсному відбору могла потрапити до найвищих суспільних верств, рангів, незалежно від її походження та майнового стану;

13). Наявність на генетичному рівні досить **високого «мобілізаційного» потенціалу населення** завдяки тисячоліттям війн, боротьбою із нищівними стихійними лихами, зведення циклопічних інженерних споруд тощо;

14). **Релігійна віротерпимість**, синкретизм, властивість дотримуватись одночасно декількох релігійно-філософських та ідеологічних доктрин, зберігаючи при цьому власне традиційне «світоглядне ядро»;

Таким чином, серед цивілізаційних систем унікальне місце посідає **Китайсько-Далекосхідний цивілізаційний світ** із системоутворюючим ядром на території сучасного континентального Китаю. Зasadничі принципи Китайсько-Далекосхідного цивілізаційного світу в основному були сформовані ще 3-4 тис. років тому, але опора на них дозволила Китаю в останні десятиліття знову досягнути соціально-економічного піднесення, ренесансу давньої культури, ідеології, філософської думки і державотворчих процесів.

2. Занепад Китаю в XIX столітті

На початку XVIII століття **Китай був найрозвиненішою країною світу**. Економіка Піднебесної сумарно в 2,5 рази перевищувала економіку Західної Європи. У XVIII ст. Західний світ був зачарований Сходом. Головним товаром Китаю був чай. Плата сріблом за чай привела до торгового дисбалансу, коли майже все срібло Британської Корони йшло на імпорту китайського чаю. Англійці не бажали сплачувати за чай срібною монетою, і шукали товар, який міг би створити попит в Китаї, аналогічний чаю в Англії. **Ост-Індійська компанія**, яка володіла монополією на покупку бенгальського опіуму, стала контрабандою доставляти наркотик в Китай. У Піднебесній перша нелегальна партія опіуму в 1,5 тонни була успішно і швидко реалізована за срібло в 1775 році. Нова економічна чайно-опіумна модель стала дуже вигідною для Великої Британії. Імператор **Цянь Лун** усвідомив опіумну проблему занадто пізно, коли Китай зіткнувся із **загрозою національного масштабу – тотальною наркозалежністю**. У 1839 р. за дорученням імператора в Кантоні у морському порту було вилучено понад 20 тисяч ящиків з опіумом. Через місяць Кантон був повністю закритий для європейських торговців, і з цього моменту, **військовий конфлікт між Сходом і Заходом стає неминучим**. На початку 1840 року почалася **Опіумна війна**. Британська ескадра з 40 найсучасніших кораблів, з п'ятьма тисячами солдатів, прибула в Кантон з **ультиматумом китайському імператору**. У 1842 році англійська армія захопила столицю **Нанкін**, де імператор прийняв всі ультимативні вимоги Великої Британії. **Нанкінський ультимативний договір** 1842 р. де-юре став початком «століття принижень», і перетворив Китай в **колоніальний придаток британської корони**. У Китаї

почалася 20-річна громадянська смута і нова опіумна війна. У 1856 році військовий альянс Франції і США на чолі з Англією під приводом звільнення британського торговця починають другий етап опіумної війни. У цій війні Китай зазнав повного фіаско. В 1860 році альянс західних країн захопив Пекін. **Пекінський мирний договір** зобов'язав Китай виплатити союзникам військові контрибуції, зняв усі обмеження на продаж опіуму в Китаї. До кінця XIX ст. провідні держави світу розділили Китай на зони впливу і **напівколонію**.

3. Відродження Китаю в середині XX – на початку XXI століття

Після закінчення тривалої громадянської війни між **комуністами** та **партією Гоміньдан** 1 жовтня 1949 р. була проголошена **Китайська Народна Республіка**, лідером якої став **Мао Цзе Дун**. В Китаї установився комуністичний режим.

Після смерті Мао Цзедуна повернувся з вигнання **Ден Сяопін** – видатний політичний діяч, який увійшов в історію Китаю як **«батько реформ»**. Він був ініціатором нового курсу, прийнятого у 1978 р. на III Пленумі ЦК КПК одинадцятого скликання під назвою «соціалізм із китайською специфікою». Ден Сяопін керувався давньою китайською приказкою: «Не має значення, біла кішка або сіра. Головне, аби вона ловила мишей». Існує припущення, що одним із важелів, які сприяли успішному розвитку країни, від того часу стала відмова від безумовного слідування апріорним ідеологічним догматам. Ден Сяопін поклав край дискусіям партійних теоретиків щодо винятково капіталістичної природи ринку. Було визнано, що *ринкова економіка може бути як капіталістичною, так і соціалістичною*. Тому судити про ефективність і корисність тих чи інших реформ слід не за тим, наскільки вони відповідають якимось абстрактним ідеалам, а наскільки вони наближають розв'язання конкретних завдань у межах загальної раціональної стратегії. Мірилом наступності перетворень стала їх економічна ефективність, а ідеологічний чинник перемістився на друге місце.

У зазначеному гаслі виявляється цивілізаційний аспект тих реформ, які були започатковані в 1978 р., продовжуються досі і наслідки яких вражають світ. **З відсталोї аграрної країни КНР перетворився на одного із світових лідерів, який має найвищі темпи економічного зростання і вийшов у лідери за обсягами виробництва**. Головний фактор успіхів Китаю полягає в тому, що китайці продемонстрували підхід, який, з одного боку, бере все *найкраще, що напрацьовано іншими народами*, а з іншого, *враховує власний культурно-історичний досвід*, ретельно відбираючи все те, що може принести користь для розвитку держави. Опора на традиції, прив'язка реформ до цивілізаційних основ роблять політику перетворень прийнятнішою для суспільної свідомості, посилюють стабільність у проведенні трансформаційного курсу. Саме це забезпечує успішність модернізації. Основою трансформації Китаю став **синтез принципів західної техногенної культури зі східними духовними традиціями за умов збереження національної культурної ідентичності і цивілізаційної самобутності**. Давня китайська мудрість учить: «Якщо світ змінюється – змінюйся разом із ним». Китайська цивілізація відрізняється високою мірою самоідентичності та гомогенності в поєднанні зі здатністю до навчання, самооновлення, адаптації до нових умов. **Принцип хуасі** («перетравлення») або

китаїзації іноземного і зараз є важливим принципом сучасного Китаю. Парадокс полягає в тому, що його давні традиції стали основою теперішнього прориву.

За темпами економічного, соціального, фінансового і технологічного зростання змагатися з Китаєм нині не здатна жодна з розвинутих країн. Англійський тижневик **«Економіст»** опублікував прогноз, у якому порівняно темпи модернізації деяких країн. Для того щоб збільшити вдвічі середній дохід на душу населення Великої Британії, потрібно 58 років, Сполучених Штатів – 47 років, Японії – 34 роки, Південної Кореї – 11 років, а Китаю – лише 10. Якщо КНР вдасться зберегти темпи зростання ВВП на душу населення на рівні 6-7%, то до 2020 р. рівень життя китайців досягне нинішнього рівня Іспанії. В 2006 року Китай оприлюднив інформацію про те, що до 2050 р. в країні не залишиться бідняків. До цього часу мінімальний щомісячний дохід середньостатистичного громадянина становитиме 1300 доларів США, а середня тривалість життя перевищить 80 років.

Основним засобом досягнення позитивних змін стала індустріалізація з наступним вирівнюванням рівня життя між міським і сільським населенням. Китайський досвід показав, що поступовість переходу до ринкової системи і пом'якшення соціальних наслідків економічних реформ дає змогу послабити чи навіть ліквідувати антиринкові настрої серед населення.

Високим темпам економічного зростання КНР сприяли певні економічні фактори, зокрема такі:

1. ***Перебування КНР на етапі індустріалізації***, завдяки якій потенціал екстенсивного зростання ще не вичерпаний. Країна досягла високих показників валового виробництва, а показники ВВП на душу населення залишаються на низькому рівні. Для їхнього підвищення необхідне економічне зростання.

2. ***Зниження частки аграрного сектору у ВВП***. Поступово скорочується питома вага зайнятих у сільському господарстві працівників і збільшується в інших секторах народного господарства. міграція робочої сили з нединамічного сектору в галузі з вищою віддачею сприяє прискоренню темпів економічного зростання.

3. ***Зменшення військового навантаження китайської економіки протягом періоду реформування***. Це звільняє ресурси для розвитку цивільних галузей.

4. ***Збереження в руках уряду командних важелів макроекономічного державного регулювання***, що дає змогу уряду вчасно змінювати курс реформ, оперативно реагувати на проблеми.

5. Лідери Китаю вважають, що ***пріоритетним є науковий розвиток Китаю***, а тому більше уваги приділяють ***координуванню розвитку економіки і суспільства, прискоренню розвитку соціальної сфери, встановленню рівності в суспільстві***, щоб усі громадяни змогли скористатися досягненнями реформ.

Спостерігається нова для Китаю ***тенденція не тільки брати зарубіжні інвестиції, а й бути інвестором за кордоном***. У 2005 р. обсяг прямих інвестицій китайських підприємств у зарубіжних країнах досяг 6,92 млрд. доларів США, 1067 китайських підприємств створили чи одержали дозвіл на створення за кордоном філій, що на 28,7% більше порівняно з попереднім роком. До кінця 2005 р. сукупний обсяг прямих інвестицій китайських підприємств за кордоном

досяг 51,7 млрд. доларів США, доходи від виконання підрядних робіт і надання робочої сили – 135,8 млрд. і 35,6 млрд. доларів США відповідно.

Таким чином, *тисячолітній соціокультурний досвід Китаю став одним із визначальних чинників успіху модернізації сучасного китайського суспільства.*